

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 392(477.62=14):82-34(045)

С.С. Арабаджи

ВІДОБРАЖЕННЯ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ ПРИАЗОВСЬКИХ ГРЕКІВ У ФОЛЬКЛОРНИХ ДЖЕРЕЛАХ

У статті розглядаються фольклорні джерела як носії інформації про повсякденне життя грецького населення Приазов'я, аналізуються їх інформативні можливості. Усні джерела класифіковано на прозові та поетичні. До прозових творів віднесено казки, замовляння, приказки, прислів'я, загадки. Поетичні фольклорні джерела представлено різними видами пісень. Визначено, що фольклор розкриває питання масової свідомості греків, деякі аспекти повсякденних практик, норм й аномалій їх життя та зазначено, які відомості можна отримати після опрацювання цих джерел.

Ключові слова: джерела, фольклор, греки Приазов'я, повсякденне життя.

Об'єктивне відтворення історії грецької спільноти Приазов'я можливе лише за умови виявлення і критичного опрацювання всієї сукупності джерел. До нашого часу в історіографії грецьких громад України домінує тенденція зосередження уваги переважно на соціально-економічних аспектах їх розвитку та питаннях релігійного та культурного життя, натомість повсякденність грецького населення так і не стало предметом спеціального дослідження. У зв'язку з цим, набуває особливої актуальності ґрунтовне джерелознавче вивчення порушеної проблеми, проведення якого дасть змогу створити необхідне підґрунтя для подальших конкретно-історичних студій. Одним з видів джерел є фольклорні пам'ятки, які є невіддільні від побуту, вірувань, життєвих настанов і поглядів населення. Необхідність системного, комплексного огляду фольклорних джерел з повсякденного життя приазовських греків стало мотиваційним чинником даної розвідки.

Дослідженням урумського фольклору займався О. Гаркавцем. У своїй монографії він визначив складові частини усної народної творчості греків-тюркофонів: 1) древні загальнотюркські казки про тварин; 2) середньовічні загальнотюркські казки-масали; 3) прозові казки східного походження; 4) казки різного походження, засвоєні порівняно нещодавно; 5) старі анекдоти, що розповсюджені серед народів Криму, Кавказу та Малої Азії [1]. Урумські пісні дослідник класифікував по тематиці: масали та велика група історичних, солдатських, побутово-хронікальних, ліричних, розважальних та весільних пісень. На жаль, О. Гаркавець зовсім не торкнувся фольклору греків-румеїв. Всі зібрані матеріали автор надрукував у своїй монографії, єдиний її недолік – фольклор наведений на мові оригіналу без перекладу, що значно ускладнює його вивчення, оскільки людей, які володіють мовою урумів, залишилось дуже мало. На основі польових досліджень певні питання фольклору греків Приазов'я висвітлили у доповідях І. Джола [3], Ю. Кутна [5], Н.Хорош [9].

Враховуючи недостатню вивченість проблеми, метою статті є джерелознавче дослідження фольклорних джерел та визначення їх інформативного потенціалу для реконструкції повсякденного життя грецького населення Приазов'я. Мета передбачає розв'язання таких завдань: класифікувати усні джерела; дослідити їх специфіку;

охарактеризувати їх значення та цінність для дослідження повсякденності приазовських греків.

Усні джерела, що відображають світогляд грецького населення Приазов'я, їх повсякденність та естетичні й етичні ідеали, містять інформацію у вигляді усної традиції, що передається із покоління в покоління. Ці джерела є пам'ятками усної народної творчості, одним із класів словесних (вербальних) джерел.

Фольклор є важливою і невід'ємною частиною культурної спадщини греків. У творах усної творчості глибоко відображені найважливіші особливості реальної дійсності, життєві погляди народу, його менталітет, норми звичаєвого права та багато іншого. Всі усні джерела умовно можна поділити на прозові й поетичні. До прозових творів відносяться казки, замовляння, приказки, прислів'я, загадки. Поетичний масив фольклорних джерел греків Приазов'я складається з різного виду пісень.

Усну народну творчість грецьких переселенців протягом останнього століття активно збирали й досліджували вчені історики, філологи та етнографи. Результатом їх праці є видання значної кількості фольклорних збірників, і в набагато меншій мірі наукових робіт.

Першим здійснив наукову експедицію на землі приазовських греків з метою пошуку писемних пам'яток і зафіксованих усних народних творів професор Одеського університету В. Григорович. Ним були виявлені декілька грецьких та тюркських рукописів, серед яких, крім церковних, є світський кодекс із життєписом Езопа, байками та іншими текстами (загальний обсяг 78 арк.). Цей рукопис перейшов у власність тодішнього німецького генерального консула в Одесі, сходознавця Отто Блау, котрий незабаром опублікував уривки з цього збірника [1, с. 23].

Першим публікатором фольклору греків Приазов'я можна вважати С. Маркова, який шляхом проведення експедиції зібрав досить значну кількість прислів'їв, обрядових та інших видів пісень, що були надруковані в «Заметках о быте греков г. Мариуполя» у збірнику «Мариуполь и его окрестности» [6].

В середовищі грецького населення Приазов'я казки є популярним жанром усної народної творчості. Переходячи із покоління до покоління, вони мало змінювались і виступали своєрідними символами та образами людських моральних цінностей, що отримувала у спадок кожна наступна генерація греків. Казки мають соціальне й виховне навантаження, що дає нам змогу розглядати їх як прояв конкретного історичного світогляду, вираженого у властивій для свого часу образній формі.

Казки грецьких переселенців умовно можна поділити на три групи: казки про тварин, чарівні казки та соціально-побутові казки. Кожні з них мають свою специфіку та джерельні особливості.

В казках про тварин («Кульгава миша», «Теля й козеня» тощо) обстоюється сила й мудрість слабких, відкинутих і приречених, їхня стійкість і витривалість, що ґрунтуються на вірі в добро, на взаємній підтримці й дружбі [1, с. 16].

В чарівних казках зазвичай розповідається про незвичайні, дивні, іноді таємничі і страшні події, а дійство має пригодницький характер. Позитивний герой, долаючи важкі перешкоди, завжди досягає своєї мети або завдяки своїй самовідданій праці отримує заслужену винагороду. Казка завжди має щасливий кінець. В ній зображуються вигадані події та особи, що подані то реалістично, то зі значним відступом від правди. Але не дивлячись на значну роль фантастики, в казках в особливій формі відображається дійсність і розкриваються народні сподівання.

В чарівних казках є багато мотивів, що містять у собі віру в існування «потойбічного світу» і повернення звідти – казки «Кіт вусатий», «Іван – овечий син» тощо. В казковому фольклорі яскраво простежуються покарання, які на думку греків,

отримувала людина на тому світі за гріхи свої: «Кипіти тобі у смолі на тому світі і не врятує тебе ніхто, навіть бідний Лазар, що жаліє усіх, не подасть тобі і ковтка водиці» («Мачуха») [4, с. 68-73]. Вірили греки, що є на світі демони й відьми, які втручалися і впливали на життя людей. Вони досить часто виступають персонажами чарівних казок.

Дослідження казок як одного з видів джерел усної історії свідчить, що греки Приазов'я вірили в долю і вважали, що призначене долею завжди справдиться. Наприклад, у казці «Ашик-гариб» навіть шах Філет змірився з тим, що не бути йому чоловіком Ахча Хизь (коханої Ашик-гаріба). Згідно тексту казки, коли зірвалося весілля шаха Філета, з його уст пролунали наступні слова: «Що приготувала тобі доля, те й отримаєш» [4, с. 23]. У казковому фольклорі молодшому поколінню даються настанови – поважати батьків і відвідувати могили померлих.

Вивчаючи казки греків Приазов'я, можна побачити, що жінка завжди і в усьому повинна була підкорятися чоловікові, який був головою родини. Він навіть мав право побити дружину, а вона не тільки не могла скаржитись на нього, а й навіть суперечити йому. Наприклад, у казці «Чабан» для того, щоб жінка перестала проявляти цікавість щодо чоловічої таємниці, півень порадив йому: «А ти прийди додому, намотай волосся жінки на одну руку, а у другу візьми ханчу й відлущуй жінку. Так і зробив чабан. І пройшла вся цікавість у жінки. І стали вони жити в любові та радості» [7, с. 264].

Серед казок грецького населення виділяються соціально-побутові, в яких є розмаїття сюжетних ліній, несподівані оригінальні розв'язки («Пастух і багатій», «Дві каблучки», «Юхим та Єлизавета» тощо). Саме соціально-побутові казки дають уявлення про те, як жили греки, чим займалися в повсякденному житті, які заняття вважались більш пристойними тощо.

Для прикладу наведемо казку «Юхим та Єлизавета», що розповідає, які обов'язки вважались суто чоловічими, а які жіночими. Головний герой цієї казки дід Юхим зважив, що домашня робота, яку виконувала його жінка Єлизавета не забирає багато сил і часу, тому вирішив помінятися обов'язками. Бабця поїхала працювати в поле, а у діда на один день було справ не менше, ніж пальців на одній руці, йому необхідно було напекти хліба, збити зі сметани масла, попрати білизну й порозвішувати її на линву, та пильнувати, щоб курчат кіт не з'їв. Але виявилось, що дід не зміг впоратись з жодною справою і Юхим зрозумів, що жіноча справа зовсім нелегка.

Зі змісту казки, можна зробити висновок, що греки з повагою ставилися до хатньої роботи жінки, яка ніколи не закінчувалась. В тексті навіть наведений такий вислів: «Недарма ж мудрі люди кажуть, що раніше сам скінчишся, ніж робота домашня» [4, с. 108].

Червоною ниткою у казках греків проходить тема осудження нестримного потягу до багатства, здобуття грошей будь-якою ціною, бажання розкошувати за рахунок чужої праці, заздрості й жадібності, і виславляються працелюбність, правда, бажання творити добро, любов, повага до батьків.

До прозових усних джерел відносяться замовляння, заклинання та апокрифічні молитви, яким у минулому приписувалася чудодійна сила впливу на людину і довколишній світ. Замовляння й заклинання, як і інші прозові джерела, відбивають міфологічний світогляд греків, їх світосприйняття, і є невід'ємними джерелами з повсякденного життя грецького населення.

Під час перебування в Маріупольському повіті в 1874 р. В. Григорович придбав у грецького знахаря рукописний збірник молитов, що зараз зберігається у відділі рукописів Російської державної бібліотеки [2, с. 12].

Викликає значний інтерес збірник «Греческие молитвы, заклинания и заговоры из Большой Каракубы», який розкриває релігійні вірування й погляди греків Приазов'я.

Цей рукопис належить Р. Харабадот, з її слів останньою власницею рукопису була мешканка с. Велика Каракуба А. Шелтик, яка й передала їй збірник у 1950-х рр. [2, с. 12]. У 2005 р. цей збірник було опубліковано, крім повного оригінального тексту древнього рукопису, в ньому наведено російський коментований переклад.

Рукопис написано на папері російського виробництва, який випускали на початку XIX ст., але дослідники припускають, що сам текст рукопису було створено наприкінці XVII ст. або на початку XVIII ст., а потім було просто переписано [2, с. 14]. Рукопис двомовний: більша частина написана грецькою мовою, менша – на тюркському діалекті.

Збірник містить значну кількість неканонічних або апокрифічних молитов, які направлені на звільнення від хвороб, заклинання від нечистої сили в різних її подобах, а також різноманітні лікувальні замовляння. Після опрацювання текстів цього збірника можна зробити висновок, що в повсякденному житті греки досить часто використовували обереги. Ними слугували невеликі аркуші паперу, на яких записували в рівній мірі й молитви, і закляття, і замовляння, які потім поміщали в спеціальний маленький ковчег і носили на грудях [2, с. 21].

Згідно текстів збірника, греки вірили, що на світі існує багато істот і нечистих духів, які їм завдавали шкоди. Майже всі негативні надприродні сили представлені жіночими образами. Це Авра, Матка, Стрінгла, Власниця гір, Мигрень, Геллу тощо. Користувачі збірника уявляли, що людині загрожували: Диявол (він же Сатана), злі духи, хвороби, чаклуни й чаклунки, і нарешті просто лихі люди, що зверталися за допомогою до всіх вище перелічених або ті, що самі мали здібності зурочити. З текстів видно, що греки дуже боялися чужої заздрості й пов'язаної з нею порчею та зуроченням. Досить значна кількість молитов призначені для породіль: щоб полегшити пологи, уберегти новонароджених малюків від смерті тощо.

Представлені у збірнику тексти молитов, заклинань та замовлянь дають уявлення про світогляд греків, і спрямовані проти нечистої сили, в якому б образі вона не виступала. Найдовше в народному грецькому побуті збереглися лікувальні замовляння, частина з яких сходять до найдавніших словесних лікувальних формул, що направлені на зцілення хворого.

До комплексу усних джерел можна віднести пареміографію – цикл найкоротших неліричних жанрів, якому властиві стислість і простота. До паремійного фонду греків Приазов'я відносяться приказки і прислів'я, які вирізняються значною змістовністю, мають чітке судження, ясне вираження певної думки, висновки з життєвих спостережень і відбивають суспільні та родинні взаємини переселенців.

Приказки та прислів'я виконують у суспільстві незамінні соціальні та культурні функції, саме в них знаходять своє відображення особливості побутового поведіння населення. У приказках і прислів'ях відображені основи виховання дітей в грецьких родинах, деякі аспекти взаємин чоловіка з дружиною, засуджуються недоліки родинних відносин. Прислів'я греків виховують позитивні ідеали: сміливість, чесність, почуття дружби, ставлять за приклад високоморальну поведінку. Повчання й поради часто подаються у вигляді висміювання негативних рис у людей: «Онун юзне тукрюйлер, а о дый ягмур ягай» – Йому в обличчя плюють, а він каже, що йде дощ (про безсовісну людину), «Сенін юзне копеклер сычай» – На твоє обличчя гадять собаки, а ти не відчуваєш (про безсоромну особу) [7, с. 234].

У прислів'ях та приказках червоною ниткою проходить офіційна точка зору греків, що засуджує багатство, яке дісталось нечесно, в багатьох з них підкреслюється, що матеріальне благополуччя має сенс тільки тоді, коли одержано чесною працею.

Також у прислів'ях знайшла відображення тема основної щоденної праці грецького чоловічого населення – землеробства.

Характерна особливість прислів'їв греків – їх алегоричність. В них пряме значення поєднується з переносним, крім того, багато з них розкривають особливість розподілу праці між чоловіками та жінками, наприклад, «Эрадамын туфеки 40 (хырх тере) патлай, а харынын 1 (бир тере) патлай» - У чоловіків рушниця стріляє сорок разів, а у жінок – один раз (тобто те, що робить чоловік – жінці не під силу) [7, с. 234].

Прислів'я греків служать ясним вираженням певних суджень про реальну дійсність, в яких щось стверджується або заперечується, розкриваються властивості предметів і явищ, тим самим прищеплюють характерні погляди на ці предмети та явища. При цьому більшість прислів'їв не наказують людині жорстко, як потрібно себе вести, а дають їй описи варіантів поведінки. Закріплюючи звичай, прислів'я та приказки виконують три суспільно значущі функції: інституційну (містять норми та правила, які оптимізують поведінку і сприяють виробленню її стереотипів), соціального контролю (виховують соціально схвалювану поведінку), психологічну (свою багатозначністю втішають в складних життєвих ситуаціях) [8].

До поетичних усних джерел відносяться календарно-обрядові пісні: колядки, веснянки, пісні викликання дощу, купальські, весільні. Окреме місце серед цих пісень займають весільні, в яких відображені звичаї греків та обрядовість, пов'язані з весіллям: «Наречена, хна твоя розтерта ...», «... Вона повинна плакати в такі дні!».

Ліричні пісні греків наповнені значною інформацією щодо повсякденності переселенців, вони відображають їх життя, психологію і світогляд. Умовно їх можна розмежувати на наступні тематичні групи: пісні про кохання, про родинне життя й пісні літературного походження.

Головними героями пісень про любов є молоді люди, хлопці й дівчата. Основний зміст цих пісень складають стосунки молодих між собою, їхні думки, почуття та переживання. Є пісні, в яких йдеться про сердечні й ніжні відносини юнака до дівчини. Для вираження любові й ніжності в цих піснях широко вживаються різні емоційні епітети. Але значно повніше в піснях зображені любовні переживання дівчини. Ці пісні показують, що любов простої грекині дуже ніжна, сором'язлива і глибока. У деяких піснях відображено інтимні бажання гречанки:

Якби роздягнутися і притиснутися до твого тіла
Невже це неможливо?
Будуть обговорювати, що це сором
Але якщо б роздягнутися і притиснутися до твого тіла....

Багато пісень проникнуті великим сумом, в них йдеться про розлуку дівчини з милим. Є у греків і жіночі пісні про сімейне життя. Деякі з них проникнуті глибокою печаллю і невтішним горем, оскільки до початку ХХ ст. дівчат видавали заміж не по любові, а виходячи з матеріальної вигоди. Це явище знайшло відображення в «Пісні про горбатого чоловіка»:

Увечері прийде горбун і приляже на подушки.
Душа моя обіллється кров'ю
Іншим вечором прийде горбун і залізе в мою постіль.
Чому мій батько віддав мене за горбатого віслюка?
Нехай тебе, проклятий горбун, забере нечиста сила
І нехай тебе забере чума (пронос) і знищить тебе [7, с. 242].

В піснях про родинне життя висвітлюється негативне ставлення зятя до тещі, озвучуються проблеми, які додавала в повсякденне життя мати жінки. Наприклад, у пісні «Хайнана» співається:

Всюди, всюди твоя рука
І язик, що сіє сварки.
Колись тебе, теща,
Змія вкусить за язик.
Що мені робити з тещею?
Зі сходинок її скинути.
З яким грохотом вона падати буде.
От би побачити це [7, с. 243].

Введення Військового статуту 1874 р., згідно з яким була ліквідована рекрутська повинність і введена загальна військова повинність, відбилося на долі греків. Указом від 15 березня 1874 р. скасовувалася пільга, згідно з якою греки не призивалися до армії. З цього моменту у фольклорі греків з'явилися пісні про нележку солдатську службу. Всі солдатські пісні проникнуті печаллю і смутком: «Не йди, мій сину, не йди, мій бідний, не змушуй нас плакати ...», «... мама, якщо в цих краях помру я, хто омие мене?»

Серед фольклорних джерел щодо повсякденного життя греків Приазов'я слід виділити частівки – короткі римовані ліричні пісеньки, які створювалися й виконувалися як живий відгук на різноманітні життєві явища, і висловлювали позитивну або негативну оцінку їх. Вони є точним індикатором селянських настроїв. Для частівок характерне виконання багатьох текстів на один наспів. Чимало з них – про любов, але не всі вони веселі, велика частина частівок має сумний зміст.

Таким чином, фольклорні джерела віддзеркалюють буденність переселенців. Кожен з видів усної народної творчості містить різну за об'ємом інформацію та відображає певні сторони життя греків. Досліджуючи усні джерела необхідно дотримуватися загальних засад джерелознавчої критики, водночас ураховуючи їх специфіку.

Казкам грецького населення притаманна певна етнічна своєрідність. При дослідженні повсякденності з кожної групи казок можна почерпнути важливу інформацію побутового, психологічного чи етичного плану, в них відобразились деякі аспекти повсякденних практик, норм, аномалій та представлено ставлення до них греків. Аналіз казок грецького населення Приазов'я свідчить, що греки вірили в долю й існування потойбічного світу, а також були впевнені, що за свої гріхи людина обов'язково буде покарана.

Особливу цінність для дослідження повсякденності греків становлять прозові усні джерела – замовляння, заклинання та апокрифічні молитви. Ці усні джерела розкривають питання масової свідомості й повсякденної поведінки греків. Проаналізувавши значну кількість апокрифічних молитов можна зробити висновок, що більшість з них направлена на звільнення від хвороб та впливу нечистої сили, а також призначені для допомоги породіллям і захисту немовлят від представників потойбічного світу.

У прислів'ях і приказках греків Приазов'я відображається величезна кількість стереотипів поведінки, звичок і навичок, що викликають «автоматичні» реакції людей на життєві ситуації. Вони дозволяють реконструювати набір життєвих цінностей грецького населення, відображають раціональні поведінкові установки греків, наприклад, жити за коштами, засуджують багатство, що дісталось нечесно тощо. Приказки та прислів'я народжувались за певних обставин, віддзеркалюючи психологічні погляди грецького населення. Вони закладали етичний фундамент, що передавався з покоління в покоління й був основою для виховання. Особлива цінність

приказок та прислів'їв обумовлена тим, що вони розкривають стереотипи та ідеали свідомості грецького населення Приазов'я.

Пісні грецького населення мають смислове наповнення й чуттєве відлуння часу, в якому вони були створені. Пісні про кохання та родинне життя розкривають емоційно-чуттєві та інтимні переживання греків, відображають їх радості та страждання, мрії та надії, сприяють розумінню духовної складової повсякденного життя.

Список використаної літератури

1. Гаркавець О.М. Уруми Надазов'я: Історія, мова, казки, пісні, загадки, прислів'я, писемні пам'ятки / О.М. Гаркавець. – Алма-Ата : Український культурний центр, 1999. – 624 с.
2. Греческие молитвы, заклинания и заговоры из Большой Каракубы / вступ. ст., пер., ист.-филол. коммент. и подгот. текста Е. Чернухин. - Донецк : Норд-Пресс, 2005. - 167 с.
3. Джола І. Пісенний фольклор греків Маріупольщини: традиції і сучасність / І. Джола // Україна–Греція. Історія та сучасність : матер. II міжнар. наук. конф., м. Київ, 22-24 лют. 1995 р. – К., 1995. – С. 140–141.
4. Казки греків Приазов'я. Румейською та українською мовами / упор. Л. Н. Кір'яков, перекл. А. Д. Андєєва. – Донецьк: Донбас, 2007. – 280 с.
5. Кутна Ю. Казки греків-румеїв у контексті загальної казкової традиції / Ю. Кутна // Розвиток еллінізму в Україні у XVIII–XXI ст. : матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 21-23 трав. 2007 р. – Маріуполь, 2007. – С. 176-178.
6. Марков И. С. Заметки о быте греков г. Мариуполя / И. С. Марков // Мариуполь и его окрестности. – Мариуполь: Типо-Литография А.А. Франтова, 1892. – С. 406-438.
7. Романцов В. Старый Крым: история и современность. Историко-этнографическое исследование / В. Романцов, Г. Наметченко, С. Арабаджи. – Мариуполь: ПАО «ММК имени Ильича», 2010. – 328 с.
8. Ростовцева Л. И. Поведение потребителей в пословицах и поговорках [Электронный ресурс] / Л. И. Ростовцева // Социологические исследования. – 2004. - № 4. – С. 91-93. – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/data/367/786/1219/013.ROSTOVVTSEVA.pdf>
9. Хорош Н. Обрядные песни («колядки») в фольклоре греков Приазовья / Н. Хорош // Україна–Греція. Історія та сучасність : матер. II міжнар. наук. конф., м. Київ, 22-24 лют. 1995 р. – К., 1995. – С. 162–164.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2013 р.

S. Arabadzhy

REPRESENTATION OF THE GREEKS OF AZOV EVERYDAY LIFE IN FOLKLORE SOURCES

The article reviews folklore sources as medium of information on Azov Greek population's everyday life and analyzes their informative capacity. Verbal sources representing Azov Greeks' world-view, their aesthetic and ethic ideals contain information in the form of verbal tradition handed down from generation to generation. These sources are the artifacts of folklore, they are one of the classes of verbal sources.

It has been determined that folklore is a significant and integral part of the Greeks' cultural heritage. The folklore works vividly depict the most significant features of the realities of life, ethnic outlooks on life, folk mentality, rules of traditional law and many others. All the verbal sources may be conditionally divided into prosaic and poetic ones. Fairy-tales, charms, sayings, proverbs and puzzles refer to prosaic works. The poetic body of Azov Greeks folklore sources is made up of songs of various kinds.

The fairy-tales of the Greek migrants can be conditionally divided into three groups: fairy-tales about animals, wonder stories and social fairy-tales. All these have their distinguishing features and source distinctions. As the analysis of fairy-tales indicates, the Greeks of Azov believed in fate and considered that everything destined was to happen. While examining fairy-tales one may see that a woman always and in everything ought to be obedient to a man who was the head of the family. Social fairy-tales give an idea of the Greeks' life, their everyday activities, of which activities considered to be more respectable and so forth.

The prosaic verbal sources that are charms, spells and apocryphal prayers are of major value for Greeks' everyday life analysis. They throw light on the issues of public consciousness and everyday behavior of the Greeks. On analyzing a number of apocryphal prayers we can draw the conclusion that the majority of them aim at abolition of illnesses and evil spirits influence and are intended for lying-in women assistance and as well as for protecting infants against afterworld representatives.

The Greeks of Azov's proverbs and sayings image a great number of behavioral stereotypes, customs and skills that cause "automatic" responses of people to real-life situations. They allow modelling the set of life values of the Greek population and represent Greeks' rational behavioral mindsets. Proverbs and sayings reflecting psychological views of Greek population came into being under certain circumstances. They laid the ethic foundation handed down from generation to generation which became the basis for upbringing. The major value of proverbs and sayings is determined by the fact they throw light on the stereotypes and ideals of consciousness of Azov Greek population.

Greek songs are sense bearing and contain sensual echo of the time they were composed. The songs of love and family life reveal emotional-sensual and intimate feelings of the Greeks, represent their joy and sorrow, dreams and hopes, facilitate comprehension of everyday life spiritual constituent.

Key words: sources, folklore, Greeks of Azov, everyday life.

УДК 94:323.11(477.6)"1943/1982"

І.І. Баликін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАЦІОНАЛЬНОГО СКЛАДУ НАСЕЛЕННЯ ДОНБАСУ (1943-1982 рр.)

Стаття присвячена характеристиці етнонаціонального складу Донбасу протягом 1943-1982 рр. Автор дослідив національний склад населення Луганської та Донецької областей, кількісні та якісні зміни в ньому, виокремив показники Донбасу в контексті УРСР та СРСР. Автор доводить, що політика створення «радянського народу», через русифікацію населення усього СРСР була цілком успішною.

Ключові слова: національний склад населення, Донбас, національна політика радянської влади.

Важливу роль у характеристиці суспільства займають демографічні та етносоціальні процеси. Донбас завжди був багатонаціональним регіоном. Тому вивчення динаміки чисельності населення, його етнічного складу є важливими для усвідомлення специфіки реалізації національної політики у цьому регіоні.